

بونیادی دهلالی و شیمانیهی دال له (شیعری نو)ی کوردی) دا ... عه بدولمو ته لیب عه بدو

په شه کی:

به شه یه کی گشتی دهسته واژهی بونیادی دهلالی (به کی بیرو)ا
جیاوازه کانه وه) به ره مه نانی دهلاله تی - حه قیقی و شیمانیهی -
ده گر ته وه، جا چ په یوه ندی به سروشتی که مه لایه تییه وه، یان به
سروشتی تاکی ر شنبیر و که سه کانه وه هه ب ت... هه به ته ل ره دا له رووی
ئه ده بییه وه قسه له به ره مه نانه وهی دهلاله ت ده که م، به ام له بیرمان
نه چ فیکری مر یی ل کدانه ب او ه، ب یه ده شه به شه که لهو قسه کردنه،
قسه کردنیش ب ت له رووی بیرکارییه وه، ده مه و ب م شیکردنه وهی
(حه قیقه ت) وه که زار او ه له رووی بیرکارییه وه به ته واوی ئه و راستیه
ده گو تر ت، که وردبینیکراوه و حه قیقه ته مه عریفیه کان ده گه یه ن ت.
له بیرکارییدا دالی حه قیقی هه موو ر گایه که ب که مه هی به شه کان و
که مه هی ژماره راستیه کان خ ش ده کات... به ام (شیمانیهی) له رووی
بیرکارییه وه هه موو ئه و ژمارانه ده گر ته وه که ده کونه ن وان (سفر
و یه که) وه، تی ری شیمانیهی ئه وه نییه، که خ ی به پ ن، به که و
ئه وه یه، که هه بژاردن ده خاته پ شه وه... یه که میان جهخت له یه قین و
دیار (Certain) ده کات... دووه میان پشت به ر کهوت و نادیار (Chance)
ده به ست ت.

له فه لسه فه دا چه مکی (رافه کردن) و (حه قیقه ت) ده چنه ن و یه کتره وه،
له زمانی گریکیدا حه قیقه ت "ئه لسیا - alethia" وشه یه که به مانا
حه رفیه کهی واتای "په رده لادان" د ت، به ام رافه کردن واته ر گادان
به حه قیقه ت ب ئه وهی بدو ت، یان له ر گای په رده پ شین و
په رده نه پ شین به کرده ی که شفکردن راب ته وه.

هه موو ئه وانیهی قسه یان له دهسته واژهی بونیادی دهلالی کردو وه،
ر که خستنی مانا و که شفکردنی مانایان خست ته پ شه وه، وه که چ ن رووه
جیاوازه کانی ماناشیان به هه ند هه گرتو وه! به ام ناب له بیرمان
بچ ت، هه موو قسه کردن که له دهسته واژهی بونیادی دهلالی، ده چ ته سر
قسه کردن له ته ئویلی دهلالی ((ته ئویلی دهلالی کرده یه که ر گای به
خو نهر ده دا ه للی دهلالی دهق بخاته روو)) به ام مانا چییه؟ مانا
ئه و (په یوه ندیه) دوو سه ره یه، که له ن وان و نه ی ه شه کی و وشه دا

دروست ده بټ. به ټام ره ننگه پرسپار ټه وه بټ ټايا سنور و جټري ټه و په يوه ندييه چه نده و چټيه و چټنه، ټايا له هه موو رووه کاني دټنيان، ده لاله تي زانستي و راستي ټه و په يوه ندييه چه نده، ټايا ده شټ ټه و په يوه ندييه گشتگير بکرټ، ټايا ټه و په يوه ندييه له هه موو زمانه کان وهک يه که، ټه و په يوه نديپانه به درټژايي مټژوو قسه ي لټده کرټ، يان به پټي گه شه کردني زمان ده گټټټټ...؟

به ديوه که ي دیکه به ره مه ټناني بونيادي ده لالي جټر که له (دانان) و (به ياده ټنانه وه) و (رټکخستن)! که واته بټ تټگه يشتن له و ده سته و اژه يه پټويسته بټ ديد ي (سوسټر) و ټاستي گوزار شتکردن و ټاستي ناوه ټټک و ماناي به ره مهاتوو بگه ټټينه وه، ټه و ديد ه سوسټر ييه ش په يوه ندي به هاوسه نگی نټوان گوزار شتکردن و ناوه ټټک و به ره مه ټناني ده لاله ت و جمگه کاني به يه که وه به ستنه وه ي ده لاله ته کانه وه هه يه، وهک چټن له لايه کی دیکه ش په يوه ندي به جيا و ازيه کاني ټاستي گوزار شتکردن و ماناي وشه به يه که وه به ستر او ه کان و چټنټي به يه که وه به ستنه وه وه ده کات. هه موو ټه وانه ش له رووي سيمي ييه وه ټه و ټاشکرا ده کهن، که دانان و به ياده ټنانه وه و رټکخستن په يوه ندي به ټاستي (گوزار شتکردن) و (ناوه ټټک) و (که شفکردني مانا) وه ده کات.

مه رج نييه بير کردنه وه ي نوټ وهک پټويست پرسپاري نوټ دابه ټنټ، به ټام ده شټ به رټبازي نوټ، پرسپاره کټنه کان لټکبده ينه وه، لټره دا پرس ي مانا وهک پرسټکی کټن هر ته نها به وشه وه گرټ نه دراوه، هر ته نها به قسه که ره وه به ند نييه، هر ته نها به ماناي ټاماده وه به ند نييه، هر ته نها به گوټگره وه نالکټ، دروست بووني په يوه ندي ماناي ټاماده هر ته نها به ټاستي گوزار شتکردن و ټاستي زمان ي گوزار شتکردنه وه نالکټ... به ديوټکی دیکه دا پرس ي مانا پرس ي هاوژياني و که شفکردني ده لاله ته؟!

له نټوان وشه و ده لاله ته کاني وشه دا په يوه ندييه کی سروشتي بووني نييه، وشه و رسته ره مزن! چ ماناي ټاماده، چ ماناي خه يا ټکراو و شيمانه يي شتټک له دهره وه ي خټيان ديار ي ده کهن، ده لاله ت له شتټک ده کهن: بټ نموونه (دوکه ټټ) ده لاله ت له ټاگر ده کات... (دټي پټکراو به تير) ده لاله ت له ټه ټين ده کات و زټتريش. وهک ده بينين ده لاله ت کارټ که ده که وټته نټوان دال و مه دلول، ده لاله ت بايه خ به دراسه کردني نيشانه کان و شته کان و هه بوونه کان ده دات، بايه خ به کټي ټه و شتانه ده دات، که له گه ټياندا ژياوه، بايه خ به کټي ټه و شتانه ده دات، که له گه ټياندا ده ژي، بايه خ به کټي ټه و شتانه ده دات، که ټه و يديکه ي

جياواز ده بښن؟! ره ننگه وشه شت ځ بگه يه نټ، له ژر س بهري په يوه ندييه کاني ئمه، که ئمه بيري لږ ده که ينه وه، ره ننگه وشه شت ځ بښ، نه که وټه ژر س بهري په يوه ندييه کاني وه رگره وه، ئه وهی دواي ئمه بيري لږ ده که نه وه، يان بيري لږ ناکه ينه وه، ده مهو بښم مانای ئاماده ئه وه په يوه ندييه که له نوان من و ئه و و له نوان شته کانه وه هه يه، به مانا يه ش بونيادی ده لالی (دنيای حقيقي مانا) دنيای چه سپاو... نشان ددهات، له پشت هه موو ئه وانه ش رښن بيرييه ک ئاماده يه، که به ره و پر نسپ و ياسا و ر ساکان هه نگاو ده نټ! به م شیمان ه يی دال (هاوژيانی مانا) و نا ده کات، دنيای جولوو... له پشت هه موو ئه وانه ش رښن بيرييه ک ئاماده يه، که به ره و ده ق و ده قی کراوه ده بښته وه، که به ره و ئه ویدیکه ی جياواز ده بښته وه! دنيای حقيقي مانا له سر ر ځخستنی مانای ئاماده وه ستاوه، شیمان ه يی دال و ده قی کراوه له سر خه ياي که شفکردن، به م رووه جياوازه کاني مانای ئاماده وه ستاو و مانای که شفکراو په يوه ندي راسته وځی به ئه ویدیکه ی خو نه ره وه هه يه...

ئيشکالیه تی مانا

له نوان ر ځخستنی مانای ئاماده و خه ياي که شفکردندا

(سوکرات) پښاسه ی بیرکردنه وه ده کات، به م (ئه فلاتوون) بیرکردنه وه له واقیعی هه ستپ ځکراو جيا ده کاته وه. ئه و قسه يه پښمانده ټټ فیکری مریی له ئه فلاتوونه وه ئيشکالیه تی مانای بښ به جښماوه... ئه فلاتوون، سوکرات، سښتاييه کان پښانوا بوو په يوه ندي نوان گوتن و مانا کاني گوتن په يوه ندييه کی خودی و سروشتییه! واته گوتن راسته وځ له م شکدا تښگه یشتنی تایبه تی ځی ده خاته وه... به م ئه رست بیرکردنه وهی ئه فلاتوون ره تده کاته وه و پښیوايه په يوه ندي نوان گوتن و مانا کاني گوتن پيشه یی و ترمئام زه، ئه وه يه که تاکه کاني کښمه گا له سر مانا کاني ر ځکه و توون، وه ک چن سوکرات ده ښ راسته هه ند گوتن په يوه ندييه کی سروشتی به مانا وه هه يه، به م هه ند کيان وا نښن، به کو خه کان ښک مانای تایبه تی پښه به خشن و ئه و مانا تایبه تیانه ده چه سپښن و دووباره ده بښه وه... له کښی ئه و قسه کردنا نه وه ده توانم بښم مانا فیکره يه که يان چیه تییه که يان پرنسپی تښگه یشتن ځکه، که وه ک يه ک له واقع يان فیکر ځکه وه سه رچاوه ده گرت. بيرياری ئه مانای (شلیرماخه ر) هه و ښست ځکی کلاسیکيانه ی به ران بهر هيرمين ځیکا هه يه، پښیوايه ده ق له ناوه ند ځکی زمانه وانی پښکها تووه و فیکری دانهر بښ خو نه ر ده گواز ښته وه، له رووی زمانه وه ده لاله ت له ته وای زمان ده کات، له رووی سایک ښجیه وه ده لاله ت له فیکری خودی دا ه نه ر ده کات! په يوه ندي ئه و دووانه په يوه ندييه کی

جهدەلییه. وهك دیاره ههوه ده‌دات قسه له دوو روو بکات، یه‌که‌میان بابەتی، که سەر به زمانه و تـگه‌یشتنی هاوبه‌ش ده‌سازـێـ، دووه‌میان خودی، که تایبه‌تمه‌ندی دانه‌ر ده‌خاته روو. به‌ـام تـگه‌وانینی نوـ بـ دهق ئەو شـوه بیرکردنه‌وه کلاسیکیه تـگه‌په‌ـێـ و بونیادگه‌راکانیش ده‌خاته لاوه و پـیوايه ماناکانی دهق نه‌ په‌یوه‌ندی به‌ دانه‌ره‌وه هه‌یه و نه‌ به‌ خوـنه‌ره‌وه، به‌ـکو له‌ نـوان دانه‌ر و خوـنه‌ردا ده‌جولـته‌وه، له‌ نـوان دانه‌ر و خوـنه‌ردا زمان په‌یوه‌ندییه‌کان رـکده‌خات، وهك ئەوهی پـرـژه‌یهك بـ بـ ژیان له‌ خوـندنه‌وه‌دا بـته به‌رهه‌م و له‌ خوـنه‌ردا خـی واـا بکات.

(فریگه و هــسرل و راسل) له‌ سەر هه‌مان بیرکردنه‌وهی ئە‌فلاتوون، یان به‌لای که‌می له‌ وـناکردنی بوونی باب‌ه‌تخوازیانه‌ نزیك بوونه‌وه و پـیانوابوو مانا باب‌ه‌تخوازی و ئایدیالییه، مانا هه‌یه و په‌یوه‌ندی به‌ ناوه‌ـکی عه‌قـییه‌وه نییه! واته‌ په‌یوه‌ندی به‌ لـکدانه‌وه و راقه‌کردن و به‌جـه‌ـنانه‌وه نییه، وهك چـن په‌یوه‌ندی به‌ نیشانه زمانه‌وانییه‌کانه‌وه نییه. بـ نموونه (نیازخوازی) هــسرل په‌یوه‌ندی به‌ باب‌ه‌تگه‌راییی ماناوه هه‌یه نهك عه‌قـ، هــسرل هه‌رگیز قبوـی فیکره‌ی (فره‌مانایی) نه‌کردوه... به‌ کورتی هه‌موو ئە‌وانه پـمانده‌ـن مانا هه‌یه و ئاماده‌یه و په‌یوه‌ندی به‌ رـکخستنه‌وه هه‌یه، له‌ رـگای ئەو تـگه‌یشتنه‌وه هــسرل ده‌ـ: هه‌موو ئاگامه‌ندییهك ده‌رککردنی تایبه‌ت به‌خـی هه‌یه...

سیستمی زمانه‌وانی سیستمـکی داخراوه! زمان هه‌موو په‌یوه‌ندییه‌کانی ده‌که‌وـته ناوه‌وهی خـیه‌وه، وهك بونیادگه‌راکان نازیان به‌و تـژه‌وه ده‌کرد، بـگومان هه‌موو ئە‌وانه مانای ئاماده و رـکخستنی مانای ئاماده ئاسان نیشان ده‌ده‌ن، من له‌ به‌ر حه‌قیقه‌تی ئەو داخرا‌نه نییه، دنیای رـکخستن وهك دنیایه‌کی داخراو ده‌بینم، راسته هه‌موو رـکخستنـك گرنگیه‌کی زـری به‌ نسه‌ت ریت‌م و ناوکـیی و تـگه‌یشتنه‌وه هه‌یه. من له‌ به‌ر ئە‌وه نییه، دنیای رـکخستن وهك دنیایه‌کی داخراو ده‌بینم، به‌ـکو له‌ به‌ر ئە‌وه‌یه که زمان ده‌ژی و گه‌شه ده‌کات و به‌ره‌و پـشه‌وه ده‌چـت و به‌رده‌وام له‌ ناوکـیی و خه‌یاـی رـکخستنی نوـ خـی ده‌بینـته‌وه...

بـوايهك هه‌یه، پـیوايه (تـگه‌یشتن) و (مانا) هه‌ردووکیان عه‌قـ به‌رهه‌میان ده‌هـێـ. هه‌ردووکیان وـنـه‌ی عه‌قـیـین، به‌ـام له‌ نـوانیاندا ده‌لاله‌ت ده‌گـ، یان ده‌که‌وـته سەر لایه‌نی به‌رپرس... قسه‌یهك هه‌یه، مانا به‌ گوتراوه‌وه ده‌لکـێـ و تـگه‌یشتن له‌ عه‌قـه‌وه به‌رهه‌م ده‌هـێـ، به‌ـام ئە‌وه به‌و مانایه نییه، که تـگه‌یشتن له‌ مانا

دابـاوه، ئهوه بهو مانايه نيه، كه بـوامان به يهـك جـر له
تـگهـيشـتن هـهـبـت، به هـيـچ جـرـكـ بهو مانايه نيه، كه مانا له عهـقـ
دووره. ئهـگـر قـسـه له ماناي وشهـيهـك يان رستهـيهـك يان دهـقـكـ بـكهـين،
ئـهـوه هـهـر دهـبـ له چوارچـوهـي مهـدلـولي پهـيوهـست به دالهـوه
بخولـيـنهـوه، كهـواتـه وهـك (پـلـريـكـر) دهـبـ، مانا پهـيوهـنديـهـكي
ناوهـكي له نـو دهـقـدا دروست دهـكات. بهـامـ (نـيـشـانه) و (مانا) دوو
بهـشي بهـيهـكهـوه پهـيوهـست نـين، وهـك دال و مهـدلـول، بهـكـو سـهـر به دوو
كايـهـي تـيـري جـياوازن، به پرنسيبي جياواز هـهـبـدهـسن و وهـسـفي
جياوازيان هـهـيه، دياره تـگهـيشـتنـي وهـستاو زمان زـتـر وهـك رـسا و
ياسا تهـماشا دهـكات، نهـك وهـك بوونـيـكي زيندوو، وهـك جوله و كـردهـ... به
گشتي كـي قـسـهـكان له بارهـي رـسا و ياساي زمان و ماناي چهـسپاوهـوه
پـمانـدهـبـت مانا (به مـژوو) ئابـبـوقـه دراوه، بهـامـ دهـبـ بـزانـين
مانا بهـردهـوام نو دهـبـتهـوه، داهـنـان ئابـبـوقـه نادرـت، داهـنـان
زهـمهـنهـكان تـكـدهـشـكـنـ!

بهـهاي وشه له رـگـاي پهـيوهـندي وشهـكه به كـمـهـبـ وشهـي ديـكهـوه
دهـردهـكهـوت ... مانا ناكهـوتـه دهـرهـوهـي شتهـكانهـوه، داهـنـان ناكهـوتـه
دهـرهـوهـي شتهـكانهـوه! تهـئـويلـگهـرهـكان دهـبـن هـيـچ مانايهـك له دهـرهـوهـي
تهـئـويلـهـوه بووني نيه، چ له رـگـاي ناوكـيـهـكي زانستـيهـوه بـ، يان
كهـسيـهـوه، واتـه مانا يان له رـي تهـئـويلـي ناوكـيـهـوهـيه، يان
بيروـاي فهـردى و خوديـهـوه هـهـيه. بهـامـ داهـنـان گهـانـهـوه نيه بـ
مهـبهـستى شاراوهـي دانـهـر، گهـانـهـوه نيه بـ بونيادى دهلالى و دنيـاي
ماناي حهـقيـمـيـسـالى، بهـكـو به دوا داچوونى بزاقـه
لهـبنـنهـها تووهـكاني مانايه و گهـانـه به دواي ژيان و خوـنـهـر و ماناي
جياواز... تهـئـويلـكـردن واتـه بهـخـشـكـردنـي ئامـرازى نو له نـوان مـرـق و
دنيا، خوـنـهـر و دهـق، ئهـو ئامـرازه نوـيـهـي كه گوتار دهـيخـاته روو...
مانا خـي له نـوان كـمـهـبـكـ سيفهـتـدا دهـبينـتهـوه، وهـك ماناي
شاراوه، ناههـكي، ديار، ناديار، حهـرفـي، دهـروونـي... بـيه مهـسهـلهـي
پـناسهـكـردن زـرـتر و زـرـتر دهـبـت.

لـهـدا پرسـيار من ئهـوهـيه، دهـشـ له كـي ئهـو ئيشـكـاليـهـتـانهـوه مانا
له پـناسهـيهـكي جـگـيردا ئابـبـوقـه بـدهـين؟ ئايا ئهـوهـنده بهـسه
مامهـيهـكي كلتورى، مـژووـيـي، حدسى، زمانهـوانى، سايـكـلـجـي... لهـگهـ
مانادا بـكهـين، يان بـير لهـوه بـكهـينهـوه، كه زمان دهـژى و نو
دهـبـتهـوه... راسته ههـتا ئـستا زانستى زمانهـوانى له رووى سيمـيـلـجـيا
و تهـئـويلـهـوه ئهـركـي زـري كـشاوه، بهـامـ هـيـچ قـسـهـيهـكي بـ
راستهـكـردنهـوهـي ئيشـكـاليـهـتـهـكاني مانا و بهـرجهـستهـكـردنـي داهـنـان

نه كړدووه؟

ستراتیژی دانهر/ شاعیر له نوان رځځستن و کهشفکردندا

لږه دا دوو تځگه‌یشتن بڼا مانا لای (دانهر/ شاعیر) ده‌خه‌مه بهر چاو:
تځگه‌یشتنی په‌که‌م، په‌یوه‌ندی به ئاستی زمانۍ- فره‌ه‌نگی (مُعجمۍ)-
(lexicon) -واته مانای چه‌سپاو (ناماده) و رځځستنه‌وه هه‌یه و
م‌ژووی مانا مان پډه‌ناس‌نډ، هه‌به‌ته به گشتی په‌یوه‌ندی‌یه‌کانی
ئاستی زمانۍ فره‌ه‌نگی له‌و‌وه به‌ره و گوتار ده‌به‌ته‌وه، که پ‌یوایه
مانای ناماده جگه له یاریه‌کی پاشک‌نام‌زی ناوه‌کی شت‌کی دیکه
نییه، په‌که‌ی فره‌ه‌نگی به در‌ژایی م‌ژوو مانای ج‌راو‌ج‌ر له‌خ‌ک
ده‌کاته‌وه، هر زه‌مه‌نه‌ی ده‌که‌و‌ته سهر حه‌قیقه‌تی مانا‌یه‌ک، وه‌ک چ‌ن
به در‌ژایی م‌ژوو ده‌که‌و‌ته سهر جیاو‌ازی مانا‌کانی‌شه‌وه. لږه‌وه
جیاو‌ازی رځځستنی مانا و رځځستنی جیاو‌ازی ز‌رت‌رین مانای ناماده
ده‌سته‌به‌ر ده‌کات، جیاو‌ازی رځځستن و رځځستنی جیاو‌ازی مانای
ناماده (دانهر/ شاعیر)ی جیاواز ده‌د‌ز‌ته‌وه، وه‌ک چ‌ن
(خو‌نهر/وه‌رگر)ی جیاواز به‌دوای جیاو‌ازی رځځستن و رځځستنی
جیاو‌ازی مانای ناماده‌دا ده‌گه‌ت‌ت، واته وه‌ک چ‌ن له هر ق‌ناغ‌کدا
(دانهر/ شاعیر)ی جیاواز به‌دوای رځځستن و رځځستنی جیاو‌ازی
بوونیان‌دا ده‌گه‌ت‌ن، تا به‌هایه‌ک بڼا (بوونی رځځراو)ی خ‌یان به‌ج‌ن
به‌نن. یان ناماده‌یی رځځراو به‌ج‌ن به‌نن، به هه‌مان ش‌وه له هر
ق‌ناغ‌کدا (خو‌نهر/وه‌رگر)ی جیاو‌ازیش به‌و مانا‌یه مانای ناماده‌ی
رځځراو، (خو‌نهر/وه‌رگر- دانهر/ شاعیر)ی رځځراومان بڼا که‌شف
ده‌کات، (خو‌نهر/وه‌رگر- دانهر/ شاعیر)ی رځځراو رځگا به مانای
ناماده‌ی رځځراو ده‌دات، بڼا ئه‌وه‌ی بدو‌ت.

به‌ام تځگه‌یشتنی دووه‌م، بڼا مانا به گشتی له شیکردنه‌وه‌ی که‌شفکردن
و ده‌لاله‌تی مانای خه‌یا‌کراوه‌وه سهرچاوه ده‌گر‌ت‌ت، وه‌ک ئه‌وه‌ی
نزیک‌ترین و نو‌ترین په‌که‌ی گوتار پ‌کبه‌ن‌ت‌ت، که‌شفکردن و مانای
خه‌یا‌کراو بڼا ق‌ناغ و سهرچاوه‌ی یاسا و ر‌سای رځځستنی مانا
ناگه‌ت‌ته‌وه، به‌کو هه‌میشه رووه جیاو‌ازه‌کانی مانا وا‌ا ده‌کات،
رووی جیاو‌ازی مانا ز‌رت‌رین سهربه‌خ‌یی هه‌یه، ئه‌وه سهربه‌خ‌یی مانای
خه‌یا‌کراوه (دانهر/ شاعیر)ی سهربه‌خ‌ ده‌د‌ز‌ته‌وه، به دیوه‌که‌ی
دیکه‌ش (خو‌نهر/وه‌رگر)ی سهربه‌خ‌ هه‌میشه به‌دوای رووه جیاو‌ازه‌کانی
مانای که‌شفکراودا ده‌گه‌ت‌ت، رووه جیاو‌ازه‌کانی مانا، که‌شفکردنی
مانا‌یه، که‌واته دانهر/ شاعیری سهربه‌خ‌ به‌دوای مانای که‌شفکراوی
بوونیدا ده‌گه‌ت‌ت، تا به‌هایه‌ک بڼا (بوونی گریمان‌ه‌کراو)ی به‌ج‌ن

بهـڼـت. يان ئاماده يي گريمانه کړاو بهـڼـت، به همان شـوه (خوځنهـر/وهـرگر) ي جياوازيش. ئهـو تـگـه يـشتـنـه ي کـه شـفـکـردنـي مـانـا رـه فـتـاري تـه ئـويلـي لـه نـو دـه قـدا رـکـدـه خـات. بهـو مـانـا يـه شـ دـه ق کـمـهـڼـک (دال) ه و دـه بـ لـه دـه رـه وـه ي قـنـا غ و سـه رـچـا وـه ي يـاسـا و رـسـاي رـکـخـسـتـنـي مـانـا وـه لـه لـايـهـن خـوځـنـهـر/وهـرگر کـه شـف بـکـرـت، (دانهـر/ شاعـير) ي سـه رـبـهـځ لـه حـا تـي نـوسـينـدا بـه هـمـان پـر سـهـدا تـد پـهـڼـت... ئهـو کـا تـه شـ دـه ق بـوونـي هـه يـه، کـه دـه خـوځـنـر تـه وـه و خـوځـنـهـر بـه شـه وـه تـي خـوځـنـدنه وـه و نـوسـهـر بـه شـه وـه تـي نـوسـين دـه گـات! هـيـچ دـه قـک بـوونـي خـوځـنـهـر بـوونـي نـيـه، بهـو مـانـا يـه شـ دـه لـالـت لـه سـهـر زنجـيرـه يـه کـي بـکـتايـي لـه رـکـخـسـتـنـي دال و لـه خـه يـا کـرـدنـي شـه وـه تـدا دـه ژـيت. لـه کـي ئهـو قـسـانـهـدا هـه و دـه دـه م ئهـو دـو تـگـه يـشتـنـه لـه سـجـر خـوځـنـدنه وـه بـ (مانا) کـورـت بـکـه مـه وـه: خـوځـنـدنه وـه ي يـه کـم پـه يـوه نـدي بـه زـمـانـي فـهـر هـنـگـي و مـانـاي چـه سـپـاو و ئاماده و هـه يـه. خـوځـنـدنه وـه ي دـو وـه م پـه يـوه نـدي بـه شـيـمـانـه يـي مـانـاي نـوسـهـر و هـه يـه. خـوځـنـدنه وـه ي سـيـمـه دـه کـه و تـه سـهـر خـوځـنـهـري جـيا وـازـه وـه.

ئـهـگـر دـه ق فـهـزايـهـځ بـ بـ ئا و تـه بـوون، ئـهـگـر دـه ق تـانـ پـي نـوان تـگـه يـشتـنـي فـهـر هـنـگـي و تـگـه يـشتـنـي شـيـمـانـي و خـوځـنـهـر بـت، ئهـو لـه ئاسـي خـوځـنـدنه وـه ي (ريـکـر) دا خـوځـنـدنه وـه و تـه ئـويلـه کـان لـه دنيـاي مـانـاي دا خـراوـي ئايدـيالـيدا گـير ناخـن، بـهـځـو بـه سـهـر ژيـانـکـي وـا و نوـدا دـه کـر نـه وـه! ئهـو قـسـه يـه ي کـه مـن لـه رـگـاي ريـکـر رـه وـه رـکـمـخـسـتـو و لـه وـه دـت، کـه ريـکـر پـيـوا يـه زـمـان رـه نـگـدانـه وـه ي هـه مـو و ئهـو انـه شـه کـه پـشـ دـه ق و دواي دـه ق دـه کـه وـن! کـه وـاتـه زـمـان هـر تـه نـها رـه نـگـدانـه وـه ي هـه بـوون نـيـه، بـهـځـو پـه يـوه نـدي يـه کـي گـشـتـگـير و پـه يـوه نـدي خـه يـا کـرـدنـي مـن و ئهـو يـدـيکـه يـه بـه هـه مـو و دنيـا، زـمـان يـار يـه کـه هـه مـو و ان تـيـدا ها و بـه شـين، جـگـه لـه زـمـان شـتـکـي دـيکـه بـ گـوزار شـتـکـردن لـه خـمـانـدا ناد زـيـنـه وـه، جـگـه لـه زـمـان شـتـکـي دـيکـه بـ هـه نـاسـهـدان ناد زـيـنـه وـه، جـگـه لـه زـمـان شـتـکـي دـيکـه بـ پـه يـوه نـدي و ها و ژيـانـي ناد زـيـنـه وـه، بـيـه کـرـدـه ي تـه ئـويلـکـردن لـه رـگـاي زـمـانـه وـه دـو و بارـه ئهـفـرانـدن دـه گـه يـه نـت. هـر لـه رـگـاي دـو و بارـه ئهـفـرانـدنـه وـه درک بـه ئهـز مـو و نه کـانـي ژيـان و خـوځـنـهـره جـيا وـازـه کـان دـه کـه يـن.

شيعري کوردي

مانا کاني (رکخستن) و ده لاله ته کاني (که شفکردن) و (خوځنهري جياواز) له و لک ښه و ه يه دا هه و د ه د ه م قسه له شوه ي رکخستنې (ماناي ئاماده و چه سپاو) و شوه ي که شفکردنې (ماناي ئاماده و خه يايي نوسهـر) و (ماناي ئاماده و ئاماده و خوځنهري جياواز) له شيعري

نوێی کوردی و دواى راپه‌یى 1991ى کوردستانی باشور و به‌شێك لهو
شيعره‌ى کوردستانی ر‌ژه‌يات، که ده‌که‌ونه به‌ر (شه‌پ‌لى حجم) و
(شه‌پ‌لى زمان) بکه‌م...

پرسیارى سه‌ره‌کى ئه‌و ل‌ک‌ک‌یینه‌وه له هه‌موو ئه‌وانه ئه‌وه‌یه، ئایا
شيعر ته‌نها ر‌ک‌خستنى مانای چه‌سپاو و ئاماده‌یه له دووتوێی یاسا و
ر‌ساکانى زماندا، به‌ دیوه‌که‌ى دیکه ئایا شيعر ره‌تکردنه‌وه‌ى یاسا و
ر‌ساکانى زمان و ش‌واندنێ مانای ئاماده‌یه، مانای ئاماده و
نااماده و خو‌نهرى جیاواز ده‌که‌وت‌ته‌ کوێى شيعرى کوردیه‌وه، به
دیوه‌که‌ى دیکه ئایا شاعیرى کوردی به‌شێك له ک‌شێکانى ژيانى کوردی
له شيعره‌کانیدا هه‌گرتووه، ئایا شيعرى کوردی له پ‌شبینى و خه‌یاى
تاکی کوردی و خه‌یاى ئه‌ویدیکه‌ى جیاواز ده‌دو؟

قسه‌کردن له چه‌مکى (ر‌ک‌خستن) له رووى زمانه‌وه چه‌سپان و د‌نیایى
ده‌گه‌یه‌ن‌ت، به‌ دیوێکى دیکه ده‌ش‌ چه‌مکى ر‌ک‌خستن به‌و مانایه ب‌ت،
که هه‌ر يه‌ك له ئ‌مه به‌ عه‌ق‌ و ئاگامه‌ندییه‌وه به‌ دواى ر‌سا و
یاساکانى زمانه‌وه بین، هه‌ر يه‌ك له ئ‌مه له سه‌ر م‌ژوو و ش‌وه‌ى
تایبه‌تى (خ‌ى) قسان ده‌کات...

ئه‌گه‌ر چه‌مکى ر‌ک‌خستن قسه‌کردن ب‌ له سه‌ر شتى تایبه‌تى و ش‌وه‌ى
تایبه‌تى ئه‌و شيعره‌ى که دواى هاتووه! ئه‌وه چه‌مکى خه‌یا و
که‌شفکردن له‌گه‌ هه‌موو ئه‌و پ‌ر‌سانه‌ دژ ده‌که‌وت‌ته‌وه، که ت‌یدا مانای
چه‌سپاو ئاماده خ‌ى به‌سه‌ر شیمانیه‌ى ئ‌ستا و ئ‌ستای زیندوودا
ده‌سه‌پ‌ن‌ت، وه‌ك چ‌ن دژ به‌ هه‌موو ئه‌و قسه‌کردنه‌شه، که پ‌شتر
سه‌ره‌تا و ک‌تایبان زانراوه، که‌واته به‌شێك له خه‌یا و که‌شفکردن له
سه‌ره‌تا و ک‌تایى نه‌زانراوه‌وه سه‌رچاوه ده‌گرت‌ت! وه‌ك چ‌ن به‌ش‌کى
دیکه‌ى په‌یوه‌ندى به‌ رووه جیاوازه‌کانى مانا و رووه جیاوازه‌کانى
ر‌ک‌خستن و خو‌نهرى جیاوازه‌وه هه‌یه... هه‌ر چ‌ن ب‌ت هه‌میشه کار و
(ده‌قى ئه‌ده‌بى) ته‌جاوزى ده‌ست ب‌ بردنه تى‌رییه‌کان ده‌کات، به‌ام
ئایا تى‌ره ئه‌ده‌بیه‌کان ئه‌و حه‌قیقه‌ته‌ ده‌رك ده‌که‌ن؟ هه‌به‌ته ئه‌و
پرسیاره وه‌رامى ناوه‌کى خ‌ى هه‌یه، که په‌یوه‌ندى راسته‌وخ‌ى به
داه‌نانه‌وه هه‌یه، له‌گه‌ هه‌موو ئه‌وانه‌شدا ر‌بازه ئه‌ده‌بیه‌کان
به‌ره‌مه‌نهرن و پانتاییه‌کى مه‌عریفى به‌رفه‌روانىان هه‌یه و مامه‌یه‌ى
تایبه‌تى له‌گه‌ کار و ده‌قى ئه‌ده‌بى و خو‌نهرى جیاوازدا ده‌که‌ن...

به‌ گشتى زمان وه‌ك بابته‌تى حه‌قیقى و کرده‌بى هه‌مووان به‌یه‌که‌وه ک‌
ده‌کاته‌وه، له ک‌ى ئه‌و هاوگونجانه‌دا ده‌توانم ئامازه به‌ (س‌ ه‌ل)
له شاعیرانى شيعرى نوێى کوردی باشور و دواى راپه‌یى و به‌شێك له
شيعرى کوردستانی ر‌ژه‌يات بده‌م، به‌ام به‌ب‌ ئه‌وه‌ى ئه‌و پ‌لینکردنه
جگه له گریمانە‌کردن شت‌کى دیکه ب‌ت، به‌ب‌ ئه‌وه‌ى پشت به‌ تى‌ر‌کى

دياريكراوى ئەدەبى بېسەتت، بە ب ئوۋى چەمكى (داھانان) ۋەك
بىنەماي قسەكانم بى بەراوردكردنى ئو پلىنكردن و بەدواداچوونە بە
كار بەنم؟!

ھلى يەكەم

بە گشتى (ھلى يەكەم) كى ئو شاعىرانە دەگر تەو، كە بىوايان بە
دەست بى بردنى ماناي ئامادە ھەيە، لە ميانى مانا نوپىەكان و لە
دەرەوۋى ماناي رووت و رەھادا! ۋەك چىن ھەو دەدەن لە رىكخستنى
ماناۋە ھاۋسەنگى نىوان (ئاستى گوزارشتكردن و رىتمى رستە) لە لايەك
و (رىتمى وشە و ماناي چەسپاو) لە لايەكى دىكە بپار زن، يان زمان
شۋەى ئاسىي بپار زن، واتە ھاۋسەنگى نىوان خود و گوتراۋ لە توۋى
زمان و مژوۋى مانادا بپار زن، بى ئوۋى جوانى شىعر و جوانى
ئامادە بە يەكەۋە بگونجىن! ھەموو ئەوانە پارىزگارى لە
رەسەنايەتى و ياسا و رىساكانى زمان و جوانى ئامادە دەكەن، ھەموو
ئەوانە پىيانۋايە بە پلەي يەكەم شىعرى جوان پەيوەندى بە ئاكارى
جوان و وشەى جوان و گوتراۋى جوان و خەيلى جوان و ماناي رەوان و
رىتمى رەوانەۋە ھەيە... ھەموو ئەوانە دەكەۋە نىوان مشتوملى گوتن و
ماناۋە! بى ئوۋى لە رىگاي خودەۋە بە گوتراۋ بگەن، بى ئوۋى لە
رىگاي عەقەۋە بە مانا بگەن، واتە لە رىگاي مژوۋى گوتراۋەۋە بە
ماناي ئامادە بگەن، لە رىگاي كى مانا و گوتراۋەۋە بە جوانى و
خەيلى شىعرى بگەن، لە رىگاي تگەيشتەۋە بە دەلالەتە نوپىەكانى
مانا بگەن، بە دىۋەكەي دىكە لاي ھەموو ئەوانە حەقىقەتى مانا
ھەمىشە لە ئامادەيى ئىستاي مانادايە، بە مانايەش رىشنايى مانا
لە رىشنايى ئىستاي مانا دانەبىاۋە، لەۋ شەۋە رىگا بى حەقىقەتى
ئامادە خىش دەكەن، بى ئوۋى بدو...

ۋەك دەرەدەكەۋەت ھىزى خىيان لە ماناي ئامادە و رىكخستنى خوددا
دەبىننەۋە، پرسىيار لەۋە ناكەن عەقە، گوتراۋ بونىاد دەنەت، يان
گوتراۋ، عەقە دروست دەكات؟! پرسىيار لە تگەيشتن و مانا ناكەن،
پرسىيار لە جىاۋازى و دىنباينى جىاۋاز ناكەن، پرسىيار ناكەن وشەى
شىعرى چىن دروست دەنەت، جىاۋازى لە نىوان رەۋانى و راھاتن و
شىمانەيى چىيە؟!

ھلى دوۋەم

(ھلى دوۋەم) زىرەيان لەسەر بىۋابوون بە نائاگامەندى (نەست) و
پىشخستنى ناۋكەيى و فەرام شىكردنى خود لە يەكەۋە نىزىكن، بەام نەك
بە مانايە كە گەانەۋە بى نائاگامەندى و نەست گەانەۋە بى بى

(فرید) به کو بهو مانایه که نائاگامه ندی و نهست پش زمان ده که ویت، وهك چن لای (لاكان) جگای گفتوگ یه... لهو وه شاعیرانی هلی دووهم هه و هلی که شفکردنی مانا و هه و هلی (دامه زرانندی په یوه ندیه کی نو له نوان وشه و وشه، وشه و مرځ، وشه و دنیا) ددهن، ئاس یه کی دیکه ی چاوه وانی ب خونه ران وانا ده کهن، شه وهی ستوونی به زمان ده به خشن، شه وهش ج که و ته ی وشه و په یوه ندیه کانی و ئاس یه کی دیکه ی چاوه وانی ده خاته ن و گه شه کردنی وشه و گه شه کردنی ناوک ییه وه، وهك چن بهش کی ز ر له شاعیرانی هلی دووهم خ یان به (ک تایی نه زانراو) ده سپرن، خ یان به (دنیا بینی جیاوازی مر یی) ه وه ده سپرن، به پله ی یه کهم میکانیزمی خیا به بزونه ر ی شیری داده نن، له رگای یاخی بوونی مه عریفیه وه هه و هلی به رجه سته کردنی شیمانیه یی شیری و که شفکردنی جوانی و په یوه ندیه کراوه کانی ژیان ددهن، هیچ سنورک ب مانا و جوانی و چتر قبو ناکه ن، هه موو سنوردانانک ب توانای له بننه ها تووی مرځ ره تده که نه وه، هه موو نه گره کان ب جیاوازی مانا ده ه خسنن، هه موو نه گره کان ب ته ماشا کردنی دنیا به کراوه یی ج ده ه نن، به دیوه که ی دیکه هه موو نه وانه رگا ب شیمانیه یی خش ده کهن، ب شه وهی خ دا به مزرنن...

وهك دهرده که ویت هزی خ یان له نائاگامه ندی و پشختنی ناوک یی و فهرام شکردنی خوددا هه ده گرنه وه، به ام پرسیار له باره ی بنه ما جیاوازه کانی مه عریفه و ئاستی کلتور و پشکه و تنه کانی شه ویدی که ی مرځ قایه تی... وه ام ناده نه وه، قسه کردنی جیاوازی شه ویدی که له باره ی عه ق و تگه یشتن و درک کردن فهرامش ده کهن!

هلی سه یهم

(هلی سه یهم) ته و او پچه وانه ی هلی یه کهم بیر ده که نه وه، (هه موو ئاو دانه وه یهك ب مژووی مانا و رځختنی خود ره تده که نه وه)، (هه موو یاسا و رسا کانی زمان و ره سه نایه تی ره شده که نه وه) بهو مانایه ش ته و او ی رابردووی مرځ قایه تی به ئاو دانه وه ب میتافیزیکا داده نن! هه موو بایه خی نائاگامه ندی و نهست له لایهك و پشختنی ناوک یی له لایه کی دیکه به خه می خ یان نازانن، (هه موو سه رچاوه کانی فیکر و مه عریفه وه لا ده نن) ب شه وهی له رگای نیشانه ی هه مه کییه وه، تگدان ی په یوه ندی نوان وشه کان مانای باو تگبشک نن و بگه نه کورتب ی، شیمانیه یی سه ربه خ فهرام بکه ن، ب شه وهی له رگای په یوه ندی رکنه خراوه وه گوزار شتکردن کی یاخی و ئاس یه کی دیکه ی چاوه وانی گه شه پددهن، وهك ریزم له ن و زماندا

بیر له زمان ده‌که‌نه‌وه، له رڼگای خه‌یا و وڼنه‌وه به جوانی له‌ناکاو و له رڼگای شیمانه‌یی نکڼ‌که‌ره‌وه به مانای نا‌اماده و ئه‌ویدیکه‌ی خوځ‌نهر ده‌گن، به گشتی هه‌مووان به پله‌ی یه‌که‌م رڼگا بڼ شیمانه‌یی خځ‌ش ده‌کهن، بڼ ئه‌وه‌ی وه‌ک شیمانه‌یی بدوځ‌ت...

واته هڅ‌زی خځ‌یان له تڼ‌کشکاندنې مانا و کورت‌بڼی و به‌ره‌مه‌ل‌نانه‌وه‌ی نیشانه و شیمانه‌یی سه‌ربه‌خځ‌دا ده‌بیننه‌وه، لای ئه‌وان شيعر ده‌نگه، به‌ام ئه‌س و ده‌ق له ناوچووه! بیر له‌وه ناکه‌نه‌وه نه‌گونجان و بڼ مانای هیچ په‌یوه‌ندییه‌کی مرڼ‌یی ناخولق‌نځ، ئه‌گه‌رچی هه‌ل‌گری جڼ‌رڼ‌ک له یاخی بوونیش بڼ‌ت، مه‌رج نییه هه‌میشه یاخی بوون جوانی که‌شف بکات، ئه‌گه‌رچی یاخی بوون بڼ‌ت به رووی باودا، بیر له‌وه ناکه‌نه‌وه کڼ‌ی فیکری مرڼ‌فایه‌تی راسته‌وخځ په‌یوه‌ندی به‌یه‌که‌وه هه‌یه، بیر له به‌های په‌یوه‌ندی و خځ‌شه‌ویستی و ها‌م‌ن‌ی و سڅ‌زی مرڼ‌ییا نه‌ ناکه‌نه‌وه، چاره‌نووسی بڼ یاد‌وه‌ریین.

ه‌لی یه‌که‌م

له نځ‌وان (گوتن / مانا) دا

وشه یان هر یه‌که‌یه‌کی زمانه‌وانی له دوو بڼه‌ما پڼ‌که‌هاتووه و له یه‌ک جیا نابڼه‌وه، ئه‌ویش گوتن و مانایه! مانا و گوتراویش له مشتوم‌لی جیاوازی خځ‌یان ناکه‌ون. گوتن رووه مه‌تریاله‌که‌ی مانایه، ماناش رووه هه‌ستیه‌که‌ی گوتن پڼ‌کده‌ه‌نځ.

مشتوم‌لی نځ‌وان گوتن و مانا، مانا و گوتن په‌یوه‌ندی به هه‌ل‌ناني به‌های هونه‌ری ده‌ربڼ‌ینه‌وه هه‌یه، به‌ش‌کی گه‌وره‌ی به‌های هونه‌ری ده‌ربڼ‌ینیش تڼ‌گه‌یشتن ده‌ینه‌خش‌نځ؟! چه‌مکی تڼ‌گه‌یشتن هه‌میشه پښت به فاکته‌هه‌قیقیه مرڼ‌یه‌کان ده‌به‌ست‌ت. به‌های تڼ‌گه‌یشتن له شځ‌وازی ده‌ربڼ‌ینی ده‌لاله‌تخوازان‌وه نزیکمان ده‌کاته‌وه!

له باره‌ی ئه‌و مشتوم‌ه‌وه هه‌ند‌ک پڼ‌یانوايه پڼ‌شختنی گوتن به‌سه‌ر مانادا جوانی و پوختی و پته‌وی لڼ‌ده‌که‌و‌ته‌وه، به‌های ئه‌ده‌بی به‌رزتر نیشان ده‌دات، شځ‌وازی هونه‌ری جوانتر ده‌سته‌به‌ر ده‌کات، هه‌میشه دا‌شتنی ئه‌ده‌بی و حه‌قیقه‌تی ده‌ربڼ‌ین به پوختی و پته‌وی و گوتنی جوان‌وه په‌یوه‌ست ده‌کهن، هر له‌و‌شه‌وه به مانا ده‌گن، هر له‌و‌شه‌وه به مانای جوان و پته‌و و روون و حه‌قیقی ده‌گن، هر له‌و‌شه‌وه به ریتمی جوانی ده‌ربڼ‌ین ده‌گن، هه‌موو ئه‌وانه‌ش پښت به کڼ‌مه‌ل‌ک پا‌نهر ده‌به‌ستن، پا‌نهری ده‌روونی، سیاسی، نه‌ته‌وه‌یی...

هه‌ند‌کی دیکه له ره‌خنه‌گران له مشتوم‌لی نځ‌وان گوتن و مانا، پڼ‌یانوايه جوانی گوتن و جوانی مانا له به‌یه‌که‌وه بوونیا‌ندایه، پڼ‌که‌وه ئاسته به‌رزه‌کانی ره‌وانب‌ژی ده‌نوسنه‌وه و ته‌رازووییه‌ک بڼ

به‌های هونه‌ری ده‌سازنن، پ‌یانوایه شیعر له ر‌گای ئه و به‌یه‌که‌وه‌بوونه‌یان با ده‌کات و له ل‌کترازانی‌شان نزمی ده‌نو‌نن، گوته‌نی جوان، جوانی مانای ل‌ده‌که‌وه‌ته‌وه، وه‌ك چ‌ن گوته‌نی ناشیرین مانای دز-و به‌ره‌هم ده‌ه‌نن! ره‌وانی مانا ریتمی ره‌وانی ل‌ده‌که‌وه‌ته‌وه و نا‌ه‌وانی ته‌مومز...

ئه و پ‌که‌وه بوونه ئه‌گه‌رچی له یه‌که‌تی و ئاو‌ته‌بوونی گوته‌ن و مانا نزیکه، به‌ام جیاوازی خ‌یان هه‌یه، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که له یه‌که‌تی گوته‌ن و مانادا، گوته‌ن جه‌سته‌یه و مانا ر‌ح، جه‌سته و ر‌ح ل‌کجیا بوونه‌وه‌یان مه‌ح‌ه... لایه‌نگرانی یه‌که‌تی و ئاو‌ته‌بوونی گوته‌ن و مانا، پ‌یانوایه هه‌موو گوته‌ن‌کی جوان، مانای جوانی له‌خ‌دا هه‌گرتووه، گوته‌نی پته‌و، راستی مانا ده‌نو‌نن... هه‌به‌ته پ‌چه‌وانه‌ش راسته! ده‌توانم ب‌م هه‌موو ئه‌و قسانه‌ی له باره‌ی یه‌که‌تی گوته‌ن و ماناوه ده‌کر‌ت، به‌های یه‌که‌بوونی ش‌وه و ناوه‌کمان بیر ده‌خاته‌وه، وه‌ك ئه‌وه‌ی گوته‌ن ف‌م ب‌ و مانا فیکر...

به‌ش‌کی دیکه له ره‌خنه‌گران له مشتوم‌ی ن‌وان گوته‌ن و مانا، به‌رگری له چه‌سپاندنی په‌یوه‌ندی ن‌وان گوته‌ن و مانا ده‌که‌ن و پ‌یانوایه نه‌نی په‌یوه‌ندییه‌کانیان ب‌ رابردوو ده‌گه‌ته‌وه، هه‌رگیز په‌یوه‌ندی به‌و‌و‌ژانی یه‌که‌ك به‌سه‌ر ئه‌ویدیکه‌وه نییه، به‌کو ر‌سا و یاسای زمانه‌وانی به‌ته‌وه‌ی ده‌بات و ده‌که‌وه‌ته‌ن‌وان پرنسیب و ر‌بازی تایبته به‌زانستی زمان و دانان و ر‌کخستنه‌وه‌وه... دواچار هه‌میشه پ‌سه‌ی ر‌کخستن په‌یوه‌ندی ن‌وان گوته‌ن و مانا ده‌گه‌یه‌ن‌ت...

به‌مج‌ره ده‌توانم ب‌م هه‌ند‌ك له‌و شاعیرانه‌ی شیعرى نو‌ی کوردی (که من ناویان به‌ه‌لی یه‌که‌م ده‌به‌م) هه‌و‌ده‌ده‌ن له ر‌کخستندا په‌یوه‌ندی نو‌ و به‌رفره‌وان له ن‌وان مانا و مانا، جوانی و مانا، ریتم و ناوک‌یی دروست بکه‌ن، ز‌ربه‌یان دواى وشه‌ی شیعرى و رسته‌ی شیعرى و ریتمی ناوک‌یی ده‌که‌ون! هه‌ند‌کیان لادانی مانا به‌و‌و‌ژانی هه‌ستیه‌وه ده‌به‌ستنه‌وه، به‌ام به‌گشتی له پ‌ناو مانه‌وه له سه‌ر ر‌کخستنی (مانا / جوانی) چه‌سپاو و ئاماده، له سه‌ر (شیعرى دنیایی) کار ده‌که‌ن. ب‌ نمونه ده‌توانم و‌ای ک‌مه‌ك جیاوازی و و‌ای مشتوم‌ی ن‌وان گوته‌ن و مانا، ده‌ش‌ ب‌ دیاریکردنی (ه‌لی یه‌که‌م) چوار نمونه‌تان پ‌بناس‌نم:

نمونه‌ی یه‌که‌م

نمونه‌ی یه‌که‌م له شاعیران، ئه‌وانه‌ن که (جوانی گوته‌ن و ریتمی ناوک‌یی به‌یه‌که‌وه ک‌ ده‌که‌نه‌وه) جوانی گوته‌ن و ریتمی ناوک‌یی به‌

ههستی نه ته وایه تی و دهروونی و سیاسی موتور به ده کهن، په رده له سر
گوټنی حه قیقه تکی دیار یکر او هه ده ده نه وه، له وانه: شکرک بکهس،
له تیف هه مهت، ره فیک سا بیر، جه لال مه له کشا، ژیله حوسنی.

نموونه ی دووهم

به نام نموونه ی دووهم، له (هلی یه کم) دا له نوان تگیشتن و
مانادا، شیعر گهرایی له خود گهرایی و ناوه کگهراییدا ده بیننه وه،
بچه سپاندنی بیرکهی تگیشتن له سر خودی تگیشتن، ب
(چه سپاندنی په یوه ندی نوان گوتن و مانا) ب گواستنه وه له
حیکایه تکه وه ب گیشتن به ریتمی حیکایه تکی دیکه، به مانایه کی
دیکه رگاکانی گوتراو تاقی ده که نه وه ب ئوه ی به دهروونی خیان
بگهن، یان هه موو ئه و تگیشتنانه له فهزایه کی شیعری دووباره
ده که نه وه، فهزایه که له که هه شیار شیعری و ریتمی شیعری ده وه،
فهزایه که ده که وه ته نوان پرنسیب و زمانی شیعری و دانان و
رکخستنه وه وه... نموونه ی دووهم له چه سپاندنی په یوه ندی نوان گوتن و
مانا، و ای جیاوازیان: که ریم دهشتی، جه مال غمبار، نه زه ند
به گیخانی، چه مان هه ردی، ر ژ هه به جهی، فه ره ی دوونی ئه رشه دی.

نموونه ی سیمه

نموونه ی سیمه می (هلی یه کم) ی شاعیران، ئه وانن که هزی
گوزار شتکردن و ههستی لیریکی و ووژانی سز به که ره سه ی باایی
جوانی و رهوانی و ناسکی داده نن، هه وه ده دهن ریتمی کی دهروونی و
مرقدستی له بیرکردنه وه و بیرکردنه وه ی خو نهردا بچنن،
هه وه ده دهن فهزای چه ژ و ژیانندستی فره وانتر نیشان بدن، هه وه ده دهن
دهرگای خه یا کی نزیك له سحر ب مر قایه تی واکه ن، شاعیرانی
(یه کتی گوتن و مانای گوتن) شاعیرانی نموونه ی سیمه، جوانی گوتن
و جوانی مانا ئاوتی ریتمی بیرکردنه وه ده کهن، حه قیقه تی گوتن
تکه که حه قیقه تی نه گوتن ده کهن... له نموونه ی ئه و شاعیرانه: دلشاد
عه بدو، جه لال به رزنجی، به ختیار عه لی، دلاوهر قهره داغی، ئیسماعیل
به رزنجی، هیوا قادر.

نموونه ی چوارهم

نموونه ی چوارهم، له (هلی یه کم)، شاعیرانی چه ژی (گوتن به سر
مانادا)، جهسته به سر ناوه کدا زان ده کهن، له رگای چه ژی
گوتنه وه خیان له مانا ده خشنن، ئه و شاعیرانه ی جهسته گهرایی و
چه ژی ئیر تیکی و ئاگامه ندی سزداری په شده خن، به نام مه به ستم

ئەوانە نىيە، كە ئىر-تىكا و و-ووژانى س-كسى ت-كە بە يەك دەكەن؟! بە-كو مەبەستم ئەوانەيە، كە دنيا لە دوو دیدى جياوازی ن-ر و م-دا تەماشا دەكەن، بە-ام خ-يان لە بە باز-کردنى ھەست و ب-نرخکردنى جەستە و حەزى رووت دەپار-زن، ھەمیشە حەقیقەتى چەپ-نراو پ-ش حەقیقەتى گوتراو دەخەن، ھەمیشە چ-ژى گوتنى نەگوتراو پ-ش دەخەن و پ-يانوايە ئەو چ-ژى گوتنى نەگوتراو چ-ژى مانای ل-دەكەو-تەو، ھەمیشە جوانى جەستە و ریتىمى جەستە لە مانای كچ و كا دەپار-ن، ھەمیشە پ-يانوايە ئەو گوتنى جوانە، ش-وازی ھونەرى جوانتر دەستەبەر دەكات، ئەو گوتنى جوانە، ریتىمى جوان و چ-ژ دەنەخش-ن... نموونەى شاعیرانى گوتن بەسەر مانادا، قوبادى جەلى زادە، كەژا ئەحمەد، د-س-ز ھەمە، ژوان ئاوارە...

شاعیرانى جوانى گوتن و ریتىمى ناوك-یى

دەتوانم ب-م نموونەى يەكەم، ئەو شاعیرانەى (جوانى گوتن و ریتىمى ناوك-یى بەيەكەو كە دەكەنەو)، ئەو شاعیرانەى جوانى گوتن و ھەستى نەتەوايەتى و سیاسى ك-يان دەكاتەو و گوتن و ریتىمى ت-گەيشتن بەيەكەو كە دەكەنەو! ھەمیشە ھ-زى شیعرى لە گوتن و پەيامى شیعردا ھ-دەگرنەو، لە ر-گای جوانگوتنەو لە م-ژووى مانا نزيك دەبنەو، پار-زگارى لە جوانى گوتن و مانای ئامادە دەكەن، بەھای ئەدەبى لە گوتنى جوان و ریتىمى مانادا دەبيننەو... دەتوانم ب-م دالى حەقیقى لای (لەتيف ھە-مەت) ت-كە-کردنى ھەستى تاكگەرايى و ھەستى نەتەوايەتيە! بە-ام ھ-زى شیعرى لای (عەبدو-ا-پەش-و) لە رەوانى ریتىمى گوتن و بەرزکردنەوى دروشمى شیعرى رەخنەكاریدا خ-ى دەبين-تەو! جياوازی ن-وان (ش-ركە ب-كەس) و (رەفيق سابیر) لە تەماشاکردنى ژيان و تەماشاکردنى نەتەو وەك بابەتى سەرەكى شیعردا خ-ى دەبين-تەو، ش-ركە ب-كەس ك-ى م-ژووى نەتەو و حيكايەتەكانى نەتەو و ژانوزواری نەتەو وەك بنەمای شیعرى بەكار دەھ-ن-ت... بە-ام رەفيق سابیر گ-شەيەك لە زامە قوو-كەكانى نەتەو و خەمە بچوكەكانى نەتەو وەك بنەمای شیعەر چاو ل-دەكات، لە گ-شەنيگایەكەو حيكايەتەكانى تاكى كوردی دەگ-تەو... جياوازی ن-وان (مەلەكشا) و (ژيلا حوس-نى) جياوازی پەيامگەرايى و س-زگەرايى، جياوازی ن-وان ماناگەرى و ئاوازگەرايى، جياوازی ن-وان ش-شگەرايى و دەروونگەرايى... بە گشتى ھەموو ئەوانەى لەسەر ئەو ھ-لە ر-چكەيان گرتوو، كە (م-ژووى وشە بە پتەوى مانا) وە دەلك-نن، گوتن و ریتىم مۆتۆربەى رووداوى م-ژووى، دەروونى، ك-مە-ايەتى، نەتەوەيى، سیاسى دەكەن، بىر لە بەدوايەكداھاتن و

کټ تاييه کاني داله گشتييه کان ده که نه وه... به ټام ئه وهی له تيف هه ټمهت
 له وه ټله جيا ده کاته وه هټ نزي تاکگه را ييه... ئه وهی عه بدو ټټا په شټو
 له وه ټله جيا ده کاته وه شيعرييه تي دروشمگه را ييه...
 (ره فيق سا بير) له لاوکی هه ټه بجه دا ده ټټت:
 با که ژاوهی له گو ټټت
 يان له په لکه ز ټټينه
 زه ماوه ندي خو ټټن ده گر ټټت
 ئه مشه و پاشای ئه فينه.

شاعيرانی جټ گيرکردنی په يوه ندي نټوان گوتن و مانا

نموونهی دووهم، ئه و شاعيرانه هه ميشه بير له وه ده که نه وه، که
 وشه يه ک به رجه سته بکه ن، گوتن ټټک بخه نه وه، که ته و او ته عبير له ناخی
 ئه و ان بکات، شاعيرانی (چه سپانندی په يوه ندي نټوان گوتن و مانا)
 گوزار شتکردنی وشه و خود، ريتم و ټټگه يشتن... پټيانوايه هه موو
 گوتن ټټکی خودگه را يي جگه له وهی هه ټگري حه قيقه ته، هه ټگري به های
 چه سپانندی په يوه ندي نټوان گوتن و مانا، ريتم و ټټگه يشتن، ئه وه
 هټ نزي سه پاوی خودگه را ييه، هټ شيارى و پته وى مانا و ساغ ټټمى مانای
 له خټ دا هه ټگرتو وه، جوانی بيرکردنه وه ته عبير له گوتنی جوان ده کات...
 به ټام جيا وازی (حه مه عومهر عوسمان) جگه له گه ټانه وه بټ ناخ، له
 هټ نزي ليريکيه وه ده رده که و ټټت! هه و ټټنی شيعری حه مه عومهر عوسمان
 حه مه تاييه تيه کانه، بټ ئه وهی ټټکه ټټی حه مه نه ته وه ييه کانيان بکات!
 به و مانا يه ش نموونهی دووهم، ئه و شاعيرانه، که گوتن و مانا به
 جټ گيربوونی شيعرگه را يي و خودگه را يي و ناوه ټټکگه را ييه وه ده لک ټټنن،
 فټټم و ناوه ټټک به يه ک چاو ته ماشا ده که ن، دالی حه قيقى لای ئه و ان
 به هه موو جيا وازييه کانيانه وه به يه که وه به ستنه وهی حه مه تاييه ت و
 گشتييه کانه... بټ وانه: رټر هه ټه بجه يی له شيعری، تا کټ تايی هه ټټټ...
 کوژانه وهی ژن ټټک به ته نهايی...!! ده ټټت:

من خه ونه کانم شلو ټټ بووه له سه ره تا وه تا کټ تايی...
 وا چاکه په پووله، که ده رو ټټشی نووره، چرا بکوژ ټټ،
 چونکه ته ريغه تی چرا،
 مهرگی په پووله يه له کټ تايی...
 وا چاکه شه مشه مه کو ټټره له تون ټټلی نوته کا،
 تاریکی ټټ او بند...

چونکه له نوونی نوته کا ده زووله يه ک مټمى نووستوو،
 مهرگی شه مشه مه يه له کټ تايی...!!

سلا ما نی 29/9/2009

شاعیرانی یه کـځـتی گوتن و یه کـځـتی مانا
نموونه ی سـځـیهـم، ئه و کـځـمهـه شاعیره ی له ناگامه ندی دهر و ونیه وه
ههستی لیریکی و سـځـزی شیعی به ویستی یه کـځـتی گوتن و دهر و ونه وه گر
ده دهن و ویستی گوتن به خـځـشه ویستی مانا و چـځـژه وه ده لکـځـنن،
شاعیرانی (یه کـځـتی گوتن و یه کـځـتی مانا) پـځـمانده ځـن جه وه هری
ناگامه ندی به گوتنی جوان و مانا کانی خـځـشه ویستی وه به نده،
تایبه تمه ندی جوانی مرځ له زیانده ستیه وه سهرچاوه ده گرځ، مرځ
ده ژی بـځـ ئه وه ی هه نگا و به ره و یه کـځـتی گوتن و مانا وه بنـځـت... شاعیرانی
جوانی گوتن و جوانی مانا، پـځـیانوايه ئه وه وشه ی شیعییه ههستی
شیعی ده به خـځـت، بایه خ به وشه ی شیعی و مانای شیعی و ریتمی
شیعی ده دهن، به های هونه ری شیعی له ئاوـځـته بوونی ههستی وشه و
ویستی مانا و ریتمی تـځـگه شتندا هه ځـده گر نه وه، هه ځـبـڅـاردنی دالی
حه قیقی لای ئه وان له سـځـز و جوانی و ته ماشا کردنی خه مه که سیه کانی
ژیاندايه... بونیادی شیعی (به ختیار عه لی) و (دلشاد عه بدو ځـځـا) له
هـځـزی گوزار شتکردن و قووـځـی دنیا بینیدا دهر ده که وـځـت... به ځـام ده توانم
بـځـم (جه لال به رزنجی) و (هیوا قادر) هر یه ک به ره نگ و دنیا بینی و
ههستی شیعی و مه عریفه ی شیعی تایبه تی خـځـیه وه، هه وـځـی گرتنی
حیکایه ته بچوکه کانی زیان ده دهن! هـځـزی جه لال به رزنجی له ههستی
شعیریدايه، هـځـزی هیوا قادر له هه ځـبـڅـاردنی گـځـشه نیگای شعیریدا
ده رده که وـځـت... که چی جیاوازی نـځـوان (ئیسما عیل به رزنجی) و (دلاوهر
قهره داغی) له چه سپاندنی په یوه ندی نـځـوان ریتم و مانادا خـځـی
ده بینـځـته وه، ئیسما عیل به رزنجی خه می مانا پـځـش ده خات و له پشت
هه موو شعیر ځـکی بونیاد ځـکی حیکایی ده نه خـځـنـځـ! دلاوهر قهره داغی له
خه می ریتمدايه و شیعی له سه ما نـځـیک ده کاته وه...

بـځـوانه ئیسما عیل به رزنجی ده ځـځـت:

ژن و پیاو ځـکی چاخی به ردین بووین
به گـځـ و گـځـا عه وره تی خـځـمان داده پـځـشی
له بنیاده می ئه شکه و ته که ی ته نیشتمان ده ترساین
له شه ځـځـک سهرده که وتین و
له چواران ده مانده ځـځـاند
حه سره تمان ده کر ځـشت و
بـځـزاریمان هه ځـده مژی
له ناکا و به کـځـځـځـځـ یه ئسی وجودیا نه وه
تـځـکده ئا ځـین
(په ست، وه ک ئـځـواره نارنجیه کانی نیشتمان- کـځـمهـه شاعر، ئیسما عیل

بەرزنجی، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوهی ئاراس، 2007، ل30-31)

شاعیرانی چۆژی گوتن بەسەر چۆژی مانادا

هەندێك له شاعیرانی چۆژی گوتن (زاكردنی گوتن بەسەر مانادا)،
نموونهی چوارەم، شاعیرانی جهسته ناسی و جوتبوونی رۆحی و جهسته یی،
هەندێك له شاعیرانی چۆژی نۆتی ئەزموونکردنی ژیان و ئازادی و چۆژی
ژیان، شاعیرانی هەگیرسانی گوتن و ئیرێیکا و گوتن و خۆشەختی،
ئەو شاعیرانە کە جوانگوتن و ئیرێیکا و ژیانندۆستی پێش دەخەن...
پێیانوایە ئەو پێشخستنی جوانی گوتن و ریتمی گوتنە رەهەندێکی
جوان بە مانا و رەهەندێکی مەعریفی قووڵتر و جوانتر بە ژیان و
دەلالەتی جیاواز دەدات، ئەو پێشخستنی باڵایی گوتنە ماناکانی
نۆوان نۆر و مە، جهسته و رۆح جوانتر نیشان دەدات... پێیانوایە
بەهای شیعەرگەراییی بە پێشخستنی ئاستە بەرزەکانی جوانی گوتن و
ئاگامەندی تێگەشتن و چۆژی ژیانەوه دەلک، بەهای مەرق، بەهای
ژیان له بەیەگەشتنی جوانی نۆر و مەدا دەبوژتەوه، جوانی
مەرقایەتی له بەهاکانی مەرقدا خۆی دەبینتەوه، چۆژی ژیان له
هاوگونجانی جیاوازییەکاندا، هەمیشە هەوڵی تەواو یەکیوونی
تێگەشتن و ئاگامەندی، جوانی و چۆژی، جهسته و رۆح... دەدەن! دۆسۆز
حەمە له بەشێك له قەسیدە (وێنەکانی ژنۆتی) دا دەوێت:

له ماڵێكدا

ستیان له بەر ناکەم

بە پێی پەتی دەسووێمەوه

بێیە هەر دەرگای مە تراز

دوو کەروێشکی سپی بچووک

له پێوێهەکانەوه رادەکەن

دوو کۆتری سپیش له ملی بلوزەکەم

دەدەن له شەقەیی با و

له ماڵێکەمدا دێن دەچن.

سایتی دەنگەکان، دۆسۆز حەمە، فەبرێوهری ۲۰۱۲.

هەلی دووهم

کەشفکردن/ دامەزراندن

شاعیرانی (هەلی دووهم) له شیعری نوێی کوردی و دوای راپەڕینی
1991ی کوردستانی باشور و بەشێك لهو شیعەرە کوردستانی رۆژەهەلات،
کە دەکەونه بەر (شەپۆلی حەم) و (شەپۆلی زمان)... بە گشتی ئەو
شاعیرانە نایانەوێ خۆیان بەپێن، هەوڵدەدەن شیمانەیی شیعری
بنوێن، له نۆوان کەشفکردن و دامەزراندن، هەوڵی بەدەستەنانی

چٚژى شيعرى ددهن، له نٚوان راقه كړدن و به چٚه نٚان، جوانى بهرز ده كه نه وه، له نٚوان رٚكهوت و يه قين، هه وٚى بونىادنانى شيعرييه ددهن و رٚگا بٚ بيروٚاى جياواز و خوٚندنه وٚى جياواز و مه عريفه ى جياواز خٚش ده كهن!

شاعيرانى هٚلى دووهم هه وٚى كه شفكردى مانا و هه وٚى دامه زړاندنى په يوه ندييه كى نوٚ له نٚوان وشه و وشه، وشه و مرٚق، وشه و دنيا، هه وٚى به ده سته نٚانى ئاسٚ يه كى ديكه ى چاوه وٚوانى ددهن، به و مانا يه ش په يوه ندييه كى ناو كٚى ده خه نه نٚو گه شه كړدى زمان و ئاستى شيعرييه تى زمان و په يوه ندييه ده لاليه كانه وه، وه ك چٚن پرٚسه ى نوسينى شيعرى به داٚژان وكٚ تايى نه زانراوه وه ده سپٚرن، بونىادى شيعرى به دنيا بينى جياواز و چٚژى جياواز و ريتمى جياوازي ژيانه وه ده به سته وه، هٚزى خه ياٚ به بزوٚنه رى شيعرى داده نٚن...

هه نډٚكيان له رٚگاي لادانى ماناى وشه و گٚٚينى ئاسٚ ى چاوه وٚوانى باوى شيعرى هه وٚى به رجه سته كړدى مانا و رووه جياوازه كانى جوانى و نه گه ره كانى ده ق ددهن، نمونه: بهرٚژ ئاكره يى، ئيبراھيم ئه حمه د نيا، هٚرٚ كورده... هه نډٚكيان له رٚگاي راقه كړدن و روانينى مه عريفيه وه چٚژ بهرهم ده هٚنن، نمونه: هاشم سهراج، رهزا عهلى پوور... به ئام هه نډٚكيان له رٚگاي لادانى چٚژه وه هه وٚى وٚوژانى هه ست و خرٚشانى چه پٚنراوه كان ددهن، به مانا يه كى ديكه تٚگه يشتنى چٚژ وه ك بنه ماي راقه كړدى هه ست و خرٚشانى چه پٚنراوه كان ده نوسنه وه، بٚ نمونه: زانا خه ليل، لاز... هه نډٚكيان له رٚگاي گٚٚينى ئاسٚ ى چاوه وٚوانى حيكايه ته وه هه وٚى وٚوژانى تٚگه يشتن و راقه كړدن كى ديكه بٚ تٚگه يشتن ده سازٚنن، بٚ نمونه: ئه حمه دى مهلا، كامبىزى كه ريمى... (هه ٚبه ته هه ر هه موويان به كٚمه ٚٚ جياوازييه وه).

شاعيرانى (هٚلى دووهم) كٚمه ٚٚ ئه گه ر بٚ تٚگه يشتن و راقه كړدن ده ٚخسٚنن، كٚمه ٚٚ ئه گه ر بٚ چٚژ به كراوه يى ده هٚٚنه وه، كٚمه ٚٚ ئه گه ر بٚ گٚٚينى ئاسٚ ى چاوه وٚوانى ده خه نه روو... كه مٚكيان قسه كړدى جياواز له باره ى مانا و تٚگه يشتن، راقه كړدن و چٚژ فهرامٚش ده كهن! وه ك چٚن هه نډٚكيان ئاستى گوزار شت كړدن له ئاٚسته كړدى ئيرٚتيكا دا كورت ده كه نه وه... نمونه ى شاعيرانى هٚلى دووهم به كٚمه ٚٚ جياوازييه وه پٚكهاتووه له: هاشم سهراج، ئه حمه دى مهلا، كامبىزى كه ريمى، ئيبراھيم ئه حمه د نيا، بهرٚژ ئاكره يى، رهزا عهلى پوور، زانا خه ليل، لاز، هٚرٚ كورده...

وه ك گوتمان خه ياٚ و كه شفكردن سهره تا و كٚ تايى زانراوى نيه، به ديوه كى ديكه ش خه ياٚ و كه شفكردن رووه جياوازه كانى مانا و رووه

جیاوازه‌کانی ئاسی چاوه‌وانی ده‌کاته‌وه... وهك چان په‌یوه‌ندی نه‌وان
 وشه و وشه، وشه و مرځ، وشه و دنیا له به‌دواداچوون و گه‌ان و
 خوښه‌وه‌ی به‌رده‌وامی سه‌رده‌مه‌وه به‌دهست دت، مه‌عریفه و خه‌یا و
 چټر له به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی زمان و تگه‌یشتنی ژیا‌نه‌وه هه‌ده‌قو،
 به‌ام شیمان‌ه‌یی شیعی، شیمان‌ه‌یه‌کی مه‌رجداره به‌شعیرییه‌ته‌وه،
 شیمان‌ه‌یی شیعی نه‌نکه‌یکردنه، نه‌جه‌ختکردن، وهك چان خ‌ی له
 شیمان‌ه‌یی سه‌ربه‌خ‌ی ه‌لی س‌یه‌میش جیا ده‌کاته‌وه، چونکه شیمان‌ه‌یی
 سه‌ربه‌خ‌ی مه‌رج نییه به‌ره‌و شیعییه‌ت بچ‌ت، ده‌ش به‌ره‌و هیچ شت نه‌ب
 و نه‌هلیستییه‌ت به‌ره‌م به‌اند، وهك به‌دیوه‌که‌ی دیکه ده‌ش به‌ره‌و
 جه‌ختکردنی شیعییه‌ت به‌ته‌وه! هه‌به‌ته ده‌ستنیشان‌کردنی نه‌وان
 شیمان‌ه‌یی مه‌رجدار و شیمان‌ه‌یی سه‌ربه‌خ‌ی خ‌ی جیا‌بوونه‌وه‌ی ه‌لی
 دووه‌مه له س‌یه‌م.

زانا خه‌لیل له به‌شك له شیعی (ژیان له ناو ك‌تاییه‌کاندا) ده‌ت:

ك‌تایی به‌خ‌ت به‌نه

وهك ئه‌وه‌ی له م‌ژه ك‌تاییت پ‌ها‌تب

له ناو ك‌تاییه‌کان ژیا‌ن بژی

وهك ئه‌وه‌ی ك‌تاییت پ‌ نایه

براده‌ره ئه‌سمه‌ره‌کانم ده‌ن

ئاوا ك‌تاییت به‌خ‌ت ه‌ناوه

وهك ئه‌وه‌ی له م‌ژه دنیا ك‌تایی پ‌ها‌تب

براده‌ره ك‌تایی پ‌ها‌تووه‌کانم ده‌ن

ب‌ ه‌نده له ناو ك‌تاییه‌کاندا ده‌ژی

وهك ئه‌وه‌ی كه هه‌رگیز ك‌تاییت پ‌اند

له ك‌مه‌ه شیعی "چوونه ده‌ره‌وه‌یه‌ك نه‌ماوه، ب‌ ها‌تنه ژووره‌وه" له
 ب‌او‌کراوه‌کانی گروپی کلتوری و هونه‌ری ها‌فی، 2012، هه‌ول‌ر، ل10.

ه‌لی س‌یه‌م

یاخیبوون و جیاوازی

(ه‌لی س‌یه‌م) له ر‌گای شیمان‌ه‌یی نکه‌ک‌ره و ت‌کشکاندن‌ی په‌یوه‌ندییه
 باوه‌کان و له سه‌ر بنه‌مای هاوش‌وه‌یی ده‌نگی و دووباره‌کردنه‌وه به
 ش‌وه‌یه‌کی نا‌استه‌وخ‌ به‌نیشانه (sign- یان ئاماژه‌) سه‌ربه‌خ‌کانی
 شیعی ده‌گه‌ن، به‌ام نه‌ك به‌و مانایه‌ی كه شت‌ك بگه‌یه‌ن‌ت، به‌کو
 به‌و مانایه‌ی به‌هیچ شت‌ك نه‌گات، نه‌ك به‌مانای س‌بوونی فیکر و
 ده‌لاله‌ت، به‌کو ده‌ش هه‌ر س‌بوونی ده‌لاله‌تیش نه‌ب، به‌کو ده‌لاله‌ت
 ت‌یدا گا‌ته‌جارانه و در‌زانه بکه‌و‌ته‌وه...

له نـو (فـرمالـیـسته کانی رووس- شکلـفـسکی) پـیـوایه زمانی شیعی زمانـکه مانا ره تده کاتهوه. شاعیرانی هـلی سـیم له رـگای وـنهوه، شیمانیهی سهر بهـخـ، بـ ئه ویدیکهی خوـنهر فرههم ده کهن، له رـگای شیمانیهوه شیمانیهی بهرهم ده هـننهوه... ئاو له وهش ده ده نهوه که له بهرهمهـنانهوهی شیمانیهیدا لـجیکی مانای تهقلیدی بـ ده رککردن دادمان نادات، چونکه جیهان بهو جـرهی (ئهـمـ) ههیه، ملکهچی رـکخستن و پـلینکردن نابـت، شاعر بهو جـرهی ئهوان وـنای ده کهن بـ (گوتن و مانا، دـزینهوه و دامهزراندن) سهر شـ ناکات، هیچ رـگایهکی دیکه مان نییه، جگه لهوهی دهستبهرداری هه موو ئهوانه بین، که به گوـرهی "گوتن" و "مانا"، "دـزینهوه" و "دامهزراندن" له شاعر دهـوانـت، مهسهله بنه هـتیه کesh لای (هـلی سـیم) رزگارکردنی شاعر نییه، بهـکو ئاـسته کردنی فیکره بهرهو چه مکـکی تازه، که به گوـرهی ده ربـینی خـی نه "شعره" و نه "پهخشان"... بهـکو نیشانهیه، بهـکو ریزـمه، بهـکو ده نگـکی فره ره ههنده، که ههزاران دهنگی لهـخـ گرتووه...

لای بهـشـکی زـر له شاعیرانی هـلی سـیم دهقی شیعی به پلهی یه کم بونیادـکی دهنگی ههیه! ئه وهش گهـانهوهیه بـ (جاکـسون) و فرمالیسته کانی رووس، که پـیانوابوو شاعر له سهر بنه مای هاوشـوهیی و دووباره کردنهوه کار ده کات... شاعر بونیادـکی دهنگی ههیه، بـ نمونه لای بهـشـک له شاعیرانی کوردستانی رـژهـات، که ده کهونه بهر (شهـلی حجم) و (شهـلی زمان) و زـر جوانیش له دهقه کانی (شوعه یب میرزایی) دا ده بینرـت... بهـام لای ههندـ له شاعیرانی هـلی سـیم، بهـشـوهیهکی بهر فرهوانتر شاعر به ده نگـکی فره ره ههند داده نـن، نه رابردووی ههیه، نه بـوای به داهاتوو ههیه، چاره نووسی بـ یادهوهرییه...

شاعر ده نگـکی فره ره ههنده له هـلکاری ده چـت، نهـک نه خشی له بهر گیراو، جوگرافیایه، نهـک مـژوو، گهشت و کـچه، نهـک مانهوه و نیشته جـبوون... هه موو ئه و قسانه بـ (دـلـز) و مانا دـلـزییه که ده مانگهـنـتهوه، که هه موو ئهوانه به ریزـم داده نـت، ریزـم ئهوهیه له نـو شتهکاندا بیر له شتهکان بکاتهوه، شاعریش لای ههندـ له شاعیرانی هـلی سـیم ئهوهیه له نـو زماندا بیر له زمان بکاتهوه... بهـشـک له شاعیرانی هـلی سـیم بـوایان به رهگ نییه، بهـکو بـوایان به رهگه تـه، بـوایان به پنت نییه، بهـکو بـوایان به هـله... لهو شاعیرانهش نمونهی (سـج سوزهنی) و بهـشـک له شاعیرانی کوردستانی رـژهـات و بهـشـک له ئهـمـوونی (یوونسی

رهزایی)... هه‌ندێکیان هه‌وێ ده‌ده‌ن له‌ رێگای خه‌یا و وێنه‌وه به‌ جوانی و له‌ رێگای شیمانه‌یی نکه‌وه‌وه به‌ مانای ئاماده‌ بگهن... بێ نموونه سه‌باح ره‌نجده‌ر، سه‌باح جه‌لال... هه‌ندێکیان هه‌وێ ده‌ده‌ن و ناکردنی باو بێ مانا سه‌ره‌وژێر بکه‌ن و بگه‌نه‌ کورتبێ و له‌وه‌وه شیمانه‌یی سه‌ربه‌خ بێ شیعر فه‌راهه‌م بکه‌ن... بێ نموونه: عه‌باس عه‌بدوڵڵا یوسف و ...

من وه‌ك خۆنه‌رێك له‌و خۆنده‌وه‌یه‌دا هه‌وێ ده‌ده‌م له‌ رافه‌کردنی نیشانه‌ و سه‌رچاوه‌کانی نیشانه‌وه به‌ بابه‌تی نیشانه‌ و ئاماژه‌کانی نیشانه‌ و جیاوازییه‌کانی بگه‌م... چونکه‌ نیشانه‌کان رێگایان بێ بیرکردنه‌وه‌ی مرئێف خێش کردووه‌ و مرئێف به‌ ئه‌ویدیکه‌ی جیاواز ده‌گه‌یه‌نن، ئه‌وه‌ نیشانه‌کان له‌ ژبانی رێژانه‌ماندا کێی ئه‌و مانایانه‌مان پێده‌به‌خشن، وه‌ك ئه‌وه‌ی گه‌ردوون پێشنیاری کردوون، وه‌ك ئه‌وه‌ی سیستم ئاماژه‌ی بێ ده‌کات، ئێمه‌ش به‌ جیاوازییه‌کانی خێمانه‌وه ده‌نازین و خێمان به‌ خاوه‌نی نیشانه‌ شیمانییه‌کان داده‌نێین، ئه‌گه‌رچی له‌و باره‌وه‌ نیشانه‌ زمانیه‌کان ته‌نیا نین، به‌لام بایه‌خی خێیان هه‌یه‌، بێ نموونه‌ لای مه‌مه‌د باوه‌کر...

که‌واته‌ زمان به‌ پله‌ی یه‌که‌م به‌ سیستمی سیمیاویه‌ (semiotics) به‌نده‌، که‌ توانای له‌خێگرته‌ی هه‌موو سیستمه‌ جێراوه‌جێ ره‌کانی نیشانه‌ی هه‌یه‌، لێره‌دا گوزارشتکردن له‌ زمان، گوزارشتکردنه‌ له‌ به‌یه‌که‌وه‌گه‌یانندن... (پێرس) پێیوایه‌ بونیادنانی تیئری سیمیا لێجی به‌ گشتی کار بێ نیشانه‌کان ده‌کات، نیشانه‌ شوێنی تایبه‌تی خێی هه‌یه‌، به‌لام ئه‌وه‌ بێ نیشانه‌ زمانه‌وانیه‌کان یه‌که‌م شوێن نییه‌.

شیعر هه‌یج له‌وانه‌ به‌ هه‌ند هه‌ ناگرێ، به‌کو مه‌سه‌له‌یه‌کی ئیبداعیه‌ و ئیبداعیش سه‌ربه‌خێی ده‌گه‌یه‌نێت و شتگه‌راییی قبوڵ نییه‌! ده‌مه‌و بێم زمان له‌ سیمیایدا توانای ئه‌وه‌ی هه‌یه‌ که‌ هه‌موو ئه‌و سیستمانه‌ش له‌خێ بگرێ که‌ به‌ شێوه‌یه‌کی راسته‌وخێ گوزارشت له‌ خێیان ناکه‌ن و نیشانه‌ی ئه‌بستراکتین و هه‌ر ته‌نها ئاماژه‌ به‌ ده‌لاله‌ته‌کانیان ده‌که‌ن و له‌ زمانێکدا ده‌توێنه‌وه‌ که‌ گوزارشت له‌وان ده‌کات و ئه‌وان له‌خێ ده‌گرێت! به‌ مانایه‌کی دیکه‌ زمان لای هه‌ندێکیان ریشه‌یان ده‌چێته‌وه‌ سه‌ر بێمانایی، ریشه‌یان ده‌چێته‌وه‌ سه‌ر پووجه‌ بکردنه‌وه‌ی دال، به‌و مانایه‌ش ئه‌وه‌ی شیعره‌که‌ پێشکه‌شی ده‌کات، په‌سه‌ندکردنی ئه‌و په‌یامه‌یه‌ که‌ له‌ لایه‌ن خۆنه‌ر/ وه‌رگه‌روه‌ دروست ده‌بێ، ئه‌و په‌یامه‌ له‌ نێوان وه‌رگر و شاعیره‌وه‌ رووبه‌ری بێک له‌و گومان و گریمانه‌یه‌ که‌ به‌رانبه‌ر ئه‌و واقیعه‌ دروست ده‌بێت، که‌ شیعره‌که‌ ده‌چێته‌ ناوییه‌وه‌، که‌ وه‌رگر و شاعیر ده‌چنه‌ ناوییه‌وه‌، هه‌موو ئه‌وه‌ش روو له‌خێ بوونێکه‌

که کورت ناکر تهوه بـ هیچ شتـك، ئه و رازه بنه هـتیه نوستوه
هه میشه به شـوه یه کی رووله خـ ئه و په یوه نډیه بنچینه ییه نـوان
که سه کانی نـو واقعـکی دیاریکراو راده گه یه نـت... (ئه نوهر مه سیفی
1952- 2005) له به شـك له قه سیده ی (جلوبه رگ و جمکه کان) ده نـت:

سه قه بری لـده دا
ئه فسانه ش غار ده دا ته دره ختی
په لك به كر
بزنی ناو ژووره كم له سه رما یه
با نده گـشتی به ردا
ئه فسانه غار ده دا
زه وی لای راستی شكا
لكه هه نجیری پاش كـران
تای رد نـی من
سه به له می هـسکی برد
ئاو شكا
به له م رـی
ردن له ناو كا ولان
لا سیه كم كه ونه دیوار
خـی پشتان به رد
قـژی نه خـشان گیا
ژنی زگ پـ باران
له شكر
له
مووی
بن
كهوشان

له كـمه هـ شیعری (جلوبه رگ و جمکه کان) سا ی 1990.

دـخی شاعیرانی شه پـلی سـیه م په یوه نډیه کی راسته و خـی به دـخـك
هه یه، كه وهك (بـدریار) ده نـ له جیاتی كاـا نیشانه به رهه م
ده هـنـ! دـخـك كه چیتـر كاـا بـ پـكـردنه وهی پـویستییه کان نییه،
بهـكو زنجیره یه کی ناكـتایی بـ ئا مانجه! هر كالایهك نیشانه یه بـ
كالایه کی دیکه، به دیلـکی به تا هـ بـ كالایه کی دیکه، دالـكه بـ
دالـکی دیکه و مه دلول له ناوچووه... ئه سـ و دهق له ناوچووه، نیشانه
شو نـی گرتـته وه، ئـمه له جیهانی نیشانه دا ده ژین، له جیهانـكـدا
ده ژین زانیاری زـره، بهـام مانا كه مترین ئاماده یی هه یه، ئـمه له

جیهان کدا دهژین وهك بـدریار دهـت ئیتر نیشانهـكان بـ سەرچاوهـیهـکی دیاریکراو، بـ سەرچاوهـی مانا ناگهـنـهـوه، پـشاك و ریکلام و چیتـر سەرچاوهـی مانایان نییهـ... بهـشـك له نموونهـی شاعیرانی هـلی سـیهـم، وـای جیاوازیان: عهـباس عهـبدوـلـا یوسف، ئهـنـوهر مهـسیفی، محهمـد باوهـکر، سهـباح رهـنـجـدهـر، سهـباح جهـلال، ساـح سوزهـنی، شوعهـیب میرزایی...

به کورتی:

له شیعی نوـی کوردی و دواى راپهـیـنى 1991ی کوردستانی باشور و بهـشـك لهو شیعرهـی کوردستانی رـژهـت، که دهـکهـونه بهـر شهـپـلی حـجم و شهـپـلی زمان... بونیادی دهـلالی دهـلالهـت له بهـرهـمهـنـانی دهـلالهـتی - حهـقیقی و شیمانیهـی- دهـکات، حهـقیقهـت تهـواوی ئهـو راستیهـیه، که وردبینیکراوه. بهـام شیمانیهـی ئهـوه نییه که خـی دهـسهـپـنـی، بهـکو ئهـوهیه، که هـهـبـژاردن دهـخاته پـشهـوه، شیمانیهـیش بهـ دوو جـر قسهـی لـکـراوه، یهـکهـمیان شیمانیهـی نوسهـر، دووهـمیان شیمانیهـی ئهـویدیکهـی خوـنـهـر... ههـموو ئهـوهـش رـکـخـستنی مانای چهـسپاو و کهـشفکردنی مانای نائاماده و خهـیاـی نوسهـر و مانای نائاماده و خهـیاـی ئهـویدیکهـی جیاواز دـنـته بهـرهـم...

رـکـخـستنی مانای چهـسپاو و ئاماده پهـیوهـندی بهـ زمانى فهـرهـهـنگـیدایه و لهـوـوه بهـرهـو گوتار دهـبـتهـوه، که پـیـوايه مانای ئاماده و چهـسپاو جگه له یارییهـکی پاشکـئامـزى ناوهـکی شتـکی دیکه نییه. بهـام مانای نائاماده له دهـلالهـتی مانای خهـیاـکـراوه وه سەرچاوه دهـگرـت، وهك ئهـوهـی نزیکترین و نوـتـرین یهـکهـی گوتار پـکـبهـنـت، بـ بهـدهـستهـنـانی مانای ئاماده و کهـشفکردنی مانای نائاماده و خهـیاـی پـویستمان بهـ پرـسهـی دانان و بهـیادهـنـانهـوه و رـکـخـستن ههیه.

چهـمکی رـکـخـستن له رووی زمانهـوه چهـسپان و دـنـیای دهـگهیهـنـت، چهـمکی خهـیا و کهـشفکردن لهـگه پرـسهـی رـکـخـستن و بهـیادهـنـانهـوه دژ دهـکهـوـتهـوه، چونکه له چهـمکی رـکـخـستندا مانای چهـسپاو و ئاماده خـی بهـسهـر شیمانیهـی ئـستا و ئـستای زیندوودا دهـسهـپـت. بهـام خهـیا و کهـشفکردن له سهـرهـتا و کـتایى نهـزانراوه وه سەرچاوه دهـگرـت. بهـشـکی دیکهـی خهـیا و کهـشفکردن پهـیوهـندی بهـ رووه جیاوازهـکانى مانا و ئهـویدیکهـی جیاوازهـوه ههیه... له سهـر ئهـو بنهـمایه سـهـهـل له شاعیرانی دواى راپهـیـن و شیعی نوـی کوردی باشور و بهـشـك له شیعی کوردستانی رـژهـت دهـستنیشان دهـکهـم: هـلی یهـکهـم ئهـو شاعیرانه دهـگرـتهـوه، که ههـوـدهـدن له رـکـخـستنی ماناوه هاوسهـنگی

نـوان ئاستى گوزارشتکردن و ریتى رسته له لایهك و ریتى وشه و مانای ئاماده له لایهكى دیکه بپارـزن، ههـوـدهـدهـن شـوهـی ئاسـیـی زمان بپارـزن، بـ ئهـوهـی جوانی شیعر و جوانی ئاماده به یهـکهـوه بگونـجـنـ! ههـموـو ئهـوانه رـگا بـ حهـقیقهـت خـش دهـکهـن، بـ ئهـوهـی بدوـ... به کورتى ههـموـو هـزى خـیان له مانای ئاماده و رـکـخـستنى خوددا دهـبینـهـوه.

چوار نموونهـتان له هـلى یهـکهـم پـدهـناسـنـم: نموونهـی یهـکهـم ئهـو شاعیرانهـن که جوانی گوتن و ریتى ناوکـی به ههـستی نهـتهـوايهـتى و دهـروونی و سیاسى موتوربه دهـکهـن، پهـرده لهـسهـر گوتنى حهـقیقهـتـکى دیاریکراو ههـدهـدهـنهـوه، لهـوانه: شـرکـ بـکهـس، لهـتـیف ههـمهـت، رهـفیق ساـبـیر، جهـلال مهـلهـکـشا، ژـیـله حوسـنـى...

نموونهـی دووهـم، له نـوان تـگهـیشتـن و مانادا، شیعرگهـرایى له خودگهـرایى و ناوهـکـگهـراییدا دهـبینـهـوه، بـیر له چهـسپانـدنـى پهـیوهـندى نـوان گوتن و مانا دهـکهـنهـوه، بـ گواستـنهـوه له حیکایهـتـکهـوه بـ گهـیشتـن به ریتى حیکایهـتـکى دیکه ... نموونهـکان وــای جیاوازیان: کهـرىم دهـشتى، جهـمال غهـمبار، نهـزهـند بهـگیـخانى، چـمان ههـردى، رـژ ههـهـهـجهـی، فهـرهـیدوونى ئهـرشهـدى...

نموونهـی سهـیهـمى شاعیران، ئهـوانهـن که هـزى گوزارشتکردن و ههـستی لیریکی و وـوژانى سـز به کهـرهـسهـی بهـرزى جوانی و رهـوانى و ناسکى دادهـنـ. شاعیرانى یهـکهـتى گوتن و مانای گوتن جوانی گوتن و جوانی مانا ئاوـتهـی ریتى بـیرکردنهـوه دهـکهـن، حهـقیقهـتى گوتن تـکهـهـ حهـقیقهـتى نهـگوتن دهـکهـن... له نموونهـی ئهـو شاعیرانه: دلشاد عهـبدو، جهـلال بهـرزنجى، بهـختیار عهـلى، دلاوهـر قهـرهـداغى، ئیسماعیل بهـرزنجى، هیوا قادر...

نموونهـی چوارهـم، نموونهـی گوتن بهـسهـر مانادا، ئهـو شاعیرانهـی جهـستهـگهـرایى و چـژى ئیرـتیکى و ئاگامهـندى سـزدارى پـشـدهـخهـن، نموونه: قوبادى جهـلى زاده، کهـژا ئهـحمهـد، دـسـز حهـمه، ژوان ئاواره...

هـلى دووهـم ههـوـى کهـشفکردنى مانا و ههـوـى دامهـزراندنى پهـیوهـندیهـكى نوـ له نـوان وشه و وشه، وشه و مرـق، وشه و دنیا دهـدهـن، ئاسـیهـكى دیکهـی چاوهـوانى بـ خوـنهـران واـ دهـکهـن، شـوهـی ستوونى به زمان دهـبهـخـش، خـیان به کـتایى نهـزانراو دهـسپـرن، خـیان به دنیابینى جیاوازی نوسینهـوه دهـسپـرن، میکانیزمى خهـیا به بزوـنهـرى شیعرى دادهـنـ. ههـموـو ئهـوانه رـگا بـ شـیماـنهـی خـش دهـکهـن، بـ ئهـوهـی گهـشه بکات... به کورتى ههـموـو هـزى خـیان له

نا ئاگامه ندى و پەخشىتىنى ناوككى و فەرام شىكىردنى خوددا
ھەدەگرنەوھ: نموونەى شاعىرانى ھەلى دووھم بە كەمە جىاوازىيەوھ
پەكھاتووه لە: ھاشم سەراج، ئەحمەدى مەلا، كامبىزى كەرىمى،
ئىبراھىم ئەحمەد نىا، بەرژ ئاكرەيى، رەزا عەلى پوور، زانا
خەلىل، لاز، ھەرز كوردە...

ھەلى سەيەم تەواو پەچەوانەى ھەلى يەكەم بىر دەكەنەوھ، ھەموو
ئاو دانەوھەك بە مەژووى مانا و رەكخستىن رەتدەكەنەوھ، ھەموو ياسا
و رەساكانى زمان و رەسەنايەتى رەشەدەكەنەوھ! ھەموو سەرچاوەكانى
فېكر و مەعريفە وەلا دەن، وەك رىزەم لە نەوان زماندا بىر لە
زمان دەكەنەوھ، بە ئەوھى لە رەگەى نىشانەى ھەمەكەيەوھ، تەكدانى
پەيوەندى نەوان وشەكان ماناى باو تەكەشكەنن و شىمانەيى سەربەخ
فەراھەم بکەن، گوزارشتكردنەكى ياخى و ئاسەيەكى دىكەى چاوەوانى
بە ئەويدىكەى خوئەنەر و ئەويدىكەى جىاواز دابمەزرەنن، بە ئەوھى لە
رەگەى خەيا و وەنەوھ بە جوانى لەناكاو و لە رەگەى شىمانەيى
نەكەكەرەوھ بە ماناى ناامادە و ئەويدىكەى جىاواز بگەن، رەگەى
شىمانەيى خەش دەكەن، بە ئەوھى وەك شىمانەيى بدوئەت، چارەنووسى بە
يادەوھەريين... لاى شاعىرانى ھەلى سەيەم ئەسە و دەق لە ناوچووه،
نىشانە شوئەنى گرتەتەوھ، بە شەوھەكى راستەوخ گوزارشت لە خەيان
ناكەن و نىشانەى ئەبستراكىتىن... بە كورتى ھەموو ھەزى خەيان لە
تەكەشكانەندى مانا و شىمانەيى سەربەخ و بە سەرچاوەيى و
بەرھەمەنەنى نىشانە و كورتەيدا دەبينەوھ... نموونەى شاعىران:
عەباس عەبدوڵا يوسف، ئەنوەر مەسەفى، مەمەد باوەكر، سەباح
رەنجەدر، سەباح جەلال، سەباح سوزەنى، شوعەيب مىرزايى...